

PSIXODIAGNOSTIK TEKSHIRUVDA QO‘LLANILADIGAN ASOSIY METODLAR**HAQIDA UMUMIY MA‘LUMOT**

Raxmonova Nigina Aminjonovna

Alfraganus universiteti Pedagogika va Psixologiya
kafedrası o‘qituvchisi**Annotatsiya:**

maqolada bugungi kunda ta‘lim tizimida psixologik xizmatning o‘rni, ahamiyati , ta‘lim tizimiga psixologik yondashuv, ta‘lim tizimidagi psixologik muammolar va yechimlar , psixodiagnostik tekshiruvdagi asosiy metodlar haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Psixologik xizmat, psixologik mexanizm, nazariya, amaliyot, psixologik muammo va yechimlar, psixodiagnostika, psixologik tashxis qo‘yish, psixodiagnostik metodlar, obektiv testlar, proyektiv texnikalar, dialektik texnikalar, proyektiv metodlar. Mustaqil O‘zbekistonning kelajagi har tomonlama yetuk, intellektual salohiyati baland avlodni tarbiyalash bilan uzviy bog‘liq. Shu bois ham O‘zbekiston uchun ta‘lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni zamon talablari darajasiga ko‘tarish asosiy maqsad qilib olindi. Ana shunday dolzarb vazifani amalga oshirishda insonning psixologiyasi, uning psixologik xususiyatlari va xulq-atvorini o‘rganish va undan barkamol avlodni tarbiyalash maqsadida foydalanish kabi masalalar alohida ahamiyat kasb eta boshladi.

Inson psixologiyasini tushinish, tahlil qilish, rivojlantirishga jiddiy e‘tibor berish masalasi hamma zamonlarda va hamma davlatlarda ham ijtimoiy- iqtisodiy taraqqiyotning yetakchi vazifalaridan biri bo‘lib kelgan. XX asr bo‘lag‘asida psixologiya fani va uning ilg‘or vakillari o‘zlarining navbatdagi jahonshumul ilmiy maqsadlari – insonga, ayni paytda, jamiyatga psixologik xizmat ko‘rsatish tizimining muqarrarligini nazariy-ilmiy jihatdan asoslab berishga muvaffaq bo‘ldilar.

Psixologiya insonning ruhiyatini o‘rganuvchi nazariy fan bo‘lib qolmay, balki hozirgi kunda turli xil sohalarda keng qo‘lanilishi mumkin bo‘lgan amaliy fan hamdir. Insonni har tomonlama o‘rganish, yani odamlar o‘rtasidagi individual farqlarini aniqlash ta‘lim-tarbiya va mehnat faoliyati samaradorligini belgilaydi.

Psixodiagnostika so‘zini asl mohiyati “psixologik tashxis qo‘yish” yoki kishining mavjud psixologik holati va xususiyati haqida qaror qabul qilishni anglatadi. Psixodiagnostika – amaliy jihatdan deyarli psixologning barcha faoliyat doiralarida, ya‘ni psixologik-pedagogik tadqiqotlarda muallif yoki ishtirokchi sifatida qatnashayotganda, psixologik maslahat hamda psixologik korreksion ishlarni amalga oshirayotgan jarayonda qo‘llanadi. Ammo ko‘pincha amaliy psixologning ishlarida psixodiagnostika – faoliyatning alohida mustaqil turi sifatida

namoyon bo‘ladi. Uning maqsadi psixologik tashxis qo‘yish, ya’ni kishini mavjud psixologik holatini baholash orqali ifodalanadi.

Ma’lumki, “Psixodiagnostika” ikki xil mazmunni o‘z ichiga qamrab oladi. Birinchisi, ilmiy psixologik bilimlarni soha sifatida tadqiq etsa, ikkinchisi ularni amaliy qo‘llanilishining maxsus jabhasini yoritib beradi. Psixodiagnostika psixologik bilimlar sohasi sifatida bir qator diagnostik metodlar tamoyillarini, amalga oshirish jarayonlarini va tekshirish usullarining ilmiyligini o‘zida ifoda etadi. U amaliy soha sifatida esa, metodlarni amalda qo‘llash bilan bog‘liq bo‘lgan professional bilim va ko‘nikmalarga yo‘naltirilgan bo‘ladi. Ikkala holatda ham insonning psixik jarayonlari, holatlari va xususiyatlarini baholash usullari xususida fikr yuritiladi. “Nazariy psixodiagnostika” tadqiqot jarayonlarini ilmiy jihatdan asoslab bersa, “amaliy psixodiagnostika” ularni qanday qilib to‘g‘ri va ishonchli bajarishni ko‘rsatib beradi. Zamonaviy psixologiyada psixodiagnostikaning juda ko‘p turlari qo‘llanilsa-da, ularning hammasini ham ilmiy jihatdan asoslangan, deb bo‘lmaydi. Bundan tashqari, ularning orasida tadqiqot hamda shaxsiy psixodiagnostik metodlar ham mavjuddir. Qayd etilgan so‘nggi metodlardan o‘rganilayotgan psixik xususiyatning sifatii va miqdoriy xarakteristikasini baholash maqsadida foydalaniladi. Kishining psixik jarayonlari, holatlari va xususiyatlarini o‘rganishga mo‘ljallangan hamda ma’lum maqsadga yo‘naltirilmagan tajribaviy ilmiy tadqiqotlar jarayonidan ishonchli natijalarni olish maqsadida qo‘llaniladi. Psixodiagnostik va tadqiqot metodlari o‘rtasidagi o‘zaro tafovutni quyidagi ikki misol tariqasida ko‘rsatish mumkin:

1-misol. Psixodiagnostik metod. Bu R.Kettelning 16 faktorli testi. U standartlashtirilgan so‘rovnoma shaklidagi 187 hukmlardan iborat bo‘lib, 16 guruhga ajratilgan. Har bir guruh yordamida kishining alohida shaxsiy xususiyatlari baholanadi. Baholar standart ballar tarzda beriladi. Mazkur testdagi hukmlar, ko‘rsatmalar, qo‘llash usullari, natijalarni tahlil va xulosa qilish – o‘zgarmas bo‘lib, har qanday testlashtirish holatida ham bir xilda qo‘llaniladi.

2-misol. Tadqiqot metodi. Aytaylik, kishi xulq-atvorining biror ko‘rinishini maxsus sharoitlarda kuzatishga mo‘ljallangan tadqiqot loyihasi ishlab chiqilmoqda. Bu sizni qiziqtirayotgan xulq-atvor bilan bog‘liq xususiyatlarni yanada yorqinroq namoyon etgan holda, ularni birma-bir o‘rganish imkoniyatini beradi. Natijada, tadqiqotchi shu maqsaddagi tajribasi asosida, ya’ni uning ishtirokchilari yordamida xulq-atvorni kuzatish orqali sinaluvchining o‘rganilayotgan xususiyatlari haqida xulosa chiqaradi.

Hozirgi vaqtda bir qator yetarlicha asoslangan psixodiagnostik metodikalar klassifikatsiyalari mavjud. Birinchidan, diagnostik metodlarni to‘g‘ri javob talab qiluvchi topshiriqlarga yoki nisbatan to‘g‘ri javob mavjud bo‘lmagan topshiriqlarga asoslangan metodlarga ajratish mumkin. Birinchi guruhga ko‘plab intellekt testlari, maxsus qobiliyatlar testlari, bir qator shaxsiy xususiyatlar testlar (misol uchun, Raven testi, Uitkinning yarim tobelik-yarim mustaqillikni aniqlash diagnostik protsedurasi, va h.k.) kiradi. Diagnostik metodikalarning

ikkinchi guruhi u yoki bu javobning to'g'riligi bilan emas, balki faqat chastotasi (va yo'nalishi) bilan tavsiflanuvchi topshiriqlardan tarkib topadi. Bunga ko'plab shaxs so'rovnomalari misol bo'ladi (misol uchun, R. Kettelning 16 omil testi).

Ikkinchidan, psixodiagnostik metodikalarni verbal va noverbal metodikalarga ajratish mumkin. Verbal metodikalar u yoki bu tarzda sinaluvchining nutqiy faolligi vositasida ifodalanadi: ushbu metodikalar tarkibiy qismlari xotira, xayol, ishonchlar tizimiga ularning tildagi shakli vositasida murojaat qiladi. Noverbal metodikalar sinaluvchi nutqiy qobiliyatidan faqatgina instruktsiyani tushunish maqsadida foydalanadi, topshiriqni bajarishning o'zi esa noverbal-perseptiv, motor qobiliyatlarga tayanadi. Psixodiagnostik metodikalar klassifikatsiyasi uchun foydalaniladigan uchinchi asos - bu muayyan metodika asosida yotuvchi asosiy metodik tamoyil xarakteristikasi hisoblanadi. Odatda ular ushbu asosga ko'ra farqlanadi:

- 1) obyektiv testlar;
- 2) standartlashgan o'zi haqida hisobotlar, ular o'z navbatida bo'linadi:
 - a) test-so'rovnomalar;
 - b) natijalarni kontent-analiz qilishni talab etuvchi ochiq so'rovnomalar;
 - d) Ch.Osgudning semantik differensial testi tipi kabi tuziladigan shkalaviy texnikalar va tasniflash metodikalari;
 - e) rolli repertuar panjaralar tipidagi individual yo'naltirilgan texnikalar;
- 3) proyektiv texnikalar;
- 4) dialogik (interaktiv) texnikalar (suhbatlar, intervyular, diagnostik o'yinlar)

Psixodiagnostik metodikalarning deyarli barchasida afzallik va kamchikilliklar mavjud. Quyida ularning bazilarining afzalik va kamchikillari bilan tanishib chiqamiz.

Proyektiv metodikalar klinik yo'nalishlarga ega bo'lgan o'ziga xos, turli - tuman psixodiagnostik vositalar guruhidir. Klinik yo'nalish deganda bu yerda shaxsning anomal holatlarini aniqlash emas, balki xulq-atvorning individual uslubi, nizoli va boshqa holatlarda affektiv hissiyoti hamda kechinmalarni, shaxsning ongsizlik holatlarini aniqlashga qaratilgan metodikalar tushuniladi.

Umuman olganda psixodiagnostik metodikalar shaxs va uning psixologik xususiyatlari, psixik taraqqiyoti, individualligini aniqlashda katta imkoniyatlar berib, ta'lim-tarbiyani to'g'ri tashkil etish borasida katta imkoniyatlar beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.S.X. Jalilova, N.A. G'ayiboyeva. Umumiy psixodiagnostika. O'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan. "Fan va texnologiya" nashriyoti. Toshkent-2018.
- 2.Hayitov Oybek Eshboyevich "Psixodiagnostika" O'quv qo'llanma. Toshkent- 2007

3. Majidov, Jasur Baxtiyarovich (2022). Sotsial intellekt va uning inson hayotidagi oʻrni. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (2), 608-613.
4. Ҳамдамов Ҳайдарбек. (2022). Шахсга структуравий ёндашишда кадриятларнинг ўрни. Involta Scientific Journal, 1(7), 138–148. Retrieved from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/255>

